

Fai 'e 'Eletā Jeffrey R. Holland

'O e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uā

'Ikai ha Feitu'u mo'ó e Fili 'o Hoku Laumālié

Fakatauange ke 'atautolu 'a e fiefia 'o 'etau anganofo ki he tu'unga mā'olunga taba mo lelei taba 'iate kitautilú 'i he'etau tauhi 'etau 'ofá mo 'etau nofo-mali, hotau koló mo hotau laumālié ke baohaoa 'o hangē ko ia ne fakataumu'a mai ki ai.

I he'ema hifo mo Sisitā Hōlani 'i ha malā'e vakapuna mama'o kimui ni mai, na'e fakavave ange ha kau fafine talavou 'e toko tolu ne mau ha'u fakataha pē ke fakafe'iloaki ange kiate kimaua. Na'a nau talamai 'oku nau kau ki he Siasí, pea na'e 'ikai ha ofo ai he 'oku 'ikai ke fa'a lele fakavave ange kiate kimaua e kakai te'eki Siasí ia 'i he ngaahi mala'e vakapuná. Ne 'ikai fuoloa kuó ma 'ilo 'i ha fetalanoa'aki na'e 'ikai te ma 'amanaki ki ai, 'a e tangi e kau fafine ni 'e toko tolu ko e ta'efaitotonu honau ngaahi husepānití kiate kinautolu, pea 'i he'enu palopalemá takitaha, na'e kamata 'a e mavahevahé mo e maumau fonó mei he manako ki he ponokalafi.

'I he talateu fakamamahi pehē ki he'eku pōpoaki he 'aho ní—'a ia 'oku faingata'a ke u lea 'aki—'oku tatau e ongo 'oku ou ma'u mo Sēkope 'o e kuonga mu'a, 'a ia na'a ne pehē, "Pea 'oku fakamamahi foki kiate au 'a e pau ke u fai ha lea fefeka pehē 'o kau kiate kimoutolu 'i he 'ao 'o e . . . tokolahi 'oku fu'u ongongofua mo ma'a mo pelepelengesi 'aupito.'"¹ 'Oku fie ma'u

ke tau lototo'a. Mahalo ko 'eku hoko ko e tamaí pe kui tangatá, ka na'e 'omi 'e he lo'imata 'o e kau fafine kei talavou ni 'a e lo'imata'ia kiate au pea mo Sisitā Hōlani pea na'e fakatupu 'e he ngaahi fehu'i ne nau fai 'a 'oku filifi, "Ko e hā 'oku lahi pehē fau ai 'a e hōloa 'o e angama'a 'o ne 'ākilotoa kitautilú pea ko e hā 'oku hoko ai ia ki ha ni'hi fakafō'ituitui mo ha ngaahi fāmilí, 'o kau ai ha ni'hi 'i he Siasí 'o fakaloto-lavea kiate kinautolú?"

Ka na'a ku 'ilo ha konga sīi pē 'o e tali ki he'eku fehu'i. 'Oku hoko 'i ha ngaahi 'aho lahi hono 'ohofi kitautilu 'e ha fa'ahinga pōpoaki ta'ema'a mei he tafa'aki kotoa pē. 'Oku 'alu pē ke kovi ange 'a e ngaahi hele'uhilá, televi-soné, mo e mūsiká 'o tō atu ki he lea

ta'efe'ungá mo e tō'onga ta'efe'unga fakasekisuálé. Ko e me'a fakamamahi he ko e komipiuta mo e 'Initaneti tatau pē ko ia 'oku lava ke u fai ai 'eku hisitōlia fakafāmilí mo teuteu e ngaahi hingoa ki he ngāue fakatemipalé, ka 'ikai sivi'i mo mapule'i, 'e lava 'eku fā-nau mo e makapuná 'o hū ai ki ha feitu'u 'oku tānaki ai e ngaahi fakakaukau mo e ngaahi 'ata 'e fakatupu maumau lahi ki honau 'atamai.

Manatu'i na'e pehē 'e he ngaahi uaifi kei talavou ko 'ení ko e kamata'anga 'o e ta'e anganofo 'a honau ngaahi husepānití ko 'enu manako ki he pono-kalafi, ka ko e ngaahi 'ekitiviti anga'ulí, 'oku 'ikai ko ha palopalema pē ia 'a e hou'eiki tangatá pea 'oku 'ikai ko e ngaahi husepānití pē 'oku nau fakatupu 'a e faiangahalá. 'Oku 'ikai fakangatangata 'a e fakatu'utāmaki ia 'oku lava ke hoko 'i hono lomi'i pē 'o e mausi—kau ai e me'a 'e lava ke hoko 'i ha fetalanoa'aki 'i he 'initaneti—'oku 'ikai filifi tangata ia, 'o tatau ai pē pe ko e tangata pe fefine, kei talavou pe motu'a, mali pe te'eki mali. Ke fakapapai 'e he filí 'oku faingofua ange hono ma'u e 'ahi'ahi ko iá, 'okú ne femo'uekina ai he feinga ke mafola hono ivi tākiekiná, ki he ngaahi telefoni to'o-to'ó, keimi vitioó mo e MP3.

Kapau 'e tuku 'etau tu'utu'u e ngaahi va'ava'a 'o e palopalema ko 'ení ka tau 'ohofi hangatonu pē 'a e aka 'o e fu'u 'akaú, 'oku 'ikai ha ofo, he te tau 'ilo 'oku toitoi holo pē 'i mui 'a e holi kovi. 'Oku 'ikai ko ha fōi lea ongo lelei 'a e *holi kovi* pea 'oku 'ikai ko ha tefito 'oku ongo lelei ke u fai ai ha lea, ka 'oku 'i ai 'a e 'uhinga lelei 'oku 'iloa ai ia 'i he ngaahi tukufakaholo 'e ni'hi ko e angahala fakamate taha ia 'i he "ngaahi angahala fakamate taha 'e fitú."²

Ko e hā 'oku hoko ai 'a e holi kovi ko ha angahala fakamaté? 'Oku ou pehē 'oku 'ikai ngata pē 'ene fakauha kakato 'a e Laumālié 'o uesia ai 'etau mo'ui, ka 'oku ou pehē ko e faiangahala ia, he 'okú ne fakau'uli 'a e vā fetu'utaki mā'oni'oni taha 'oku foaki mai kiate kitautilu 'e he 'Otuá ki māmaní—'a e fe'ofa'aki 'a e tangatá mo e fefine mo e holi 'oku ma'u 'e ha ongome'a mali ke 'omi ha fānu ki ha fāmilí 'oku fakataumu'a ke ta'engata. Na'e pehē 'e

ha tokotaha, ko e 'ofa mo'oni kuo pau ke tu'uloa ia. 'Oku tolonga 'a e 'ofa mo'oni. Ka 'oku liliu vave 'a e holi kovi 'i he taimi pē ko ia 'oku lava ke ne huke hake ai ha peesi pe sio ki ha toe me'a 'oku 'asi hake, ko ha tangata pe fefine, ke fakafiemālie 'i 'ene ngaahi holi kovi. 'A e 'ofa mo'oni 'oku tau fiefia ai—'o hangē ko 'eku 'ofa mo'oni 'ia Sisitā Hōlanī; 'oku tau kalanga 'i ia mei he tumutumu 'o e ngaahi falé. Ka 'oku 'ulungāanga 'aki 'e he holi kovi 'a e ongo'i mā mo e fakafufū pea 'okú ne fakatupu 'e ia 'a e holi ke toitoi mei he nīhi kehē—ko e tōmui ange ko ia 'a e houá mo e fakapo'uli angé ko 'ene lelei angé ia, pea loka'i ma'u pē mo e mata-paá ke pau. 'Oku ngaohi kitautolu 'e he 'ofā ke tau fekumi ki he 'Otuá mo tokoni ki he kakai kehē. Ka ko e holi kovi, 'oku 'ikai anga faka-Otua ia pea 'okú ne fakafiefia'i pē 'ene holi. 'Oku fakatupu 'e he 'ofā 'a 'etau fie tokoni mo e anga'ofā; 'oku 'omi 'e he holi kovi 'a e havalá.

Ko ha nīhi pē 'eni 'o e ngaahi 'uhinga 'oku fu'u fakatupu 'auha ai hono maumau'i e 'uhinga totonu 'o e 'ofā—pe 'i he 'etau fakakaukau pe mo ha tokotaha kehe. 'Okú ne faka'auha 'e ia 'a e me'a 'oku meimei mahu'inga tatau mo 'etau tui ki he 'Otuá—'a ia ko e falala kiate kinautolu 'oku tau 'ofa aí. 'Okú ne fakavaivai'i 'a e ngaahi fakava'e 'o e falalá—'oku langa ai 'a e 'ofā 'i he taimi lolotongá—pe 'ofa 'i he kaha'ú, pea 'e fuoloa 'aupito hano toe fakafoki 'o e falala ko iá 'i he taimi kuo mole aí. Kapau 'e hoko 'a e palopalemá ni 'o kovi fe'unga—pe 'oku fakatāutaha ko ha mēmipa 'o e fāmili, pe fakalūkufua ko ha kau ngāue fakapule'anga kuo fili, kau taki fakapisinisi, kakai 'iloa 'i he mītiá, mo e kau helo 'i he 'atelitá—he 'ikai hano taimi kuo 'ikai ha taha 'e nofo 'i he fale na'e langa ke pou pou'i ha sosai-eti ala falala'anga mo lelei pea lava ke tau tautau atu ha faka'ilonga 'oku pehē, "Oku 'atā 'a e feitu'ú ni."³

'Oku tatau ai pē te'eki mali pe 'osi mali, kei talavou pe toulekeleka, 'o ka tau talanoa ki he founa ke malu'i 'aki kitautolu mei he ngaahi 'ahi'ahi, neongo pe ko e hā 'e fakafōtunga mai 'aki. Mahalo he 'ikai ke tau lava 'o fakalelei kotoa e ngaahi kovi 'i he sosaieti he 'ahó

ni, ka tau talanoa mu'a ki he ngaahi ngāue fakatāutaha te tau lava 'o faí.

- Ko e mahu'inga tahá, kamata 'aki hono fakamavahe'i koe mei he kakai, ngaahi nāunau mo e ngaahi tūkunga 'e fakatu'utāmaki kiate koé. Hangē ko ia 'oku 'ilo'i 'e he tokotaha kotoa 'oku fehangahangai mo e ma'unimā 'e ha me'a hangē ko e inu kavamālohí, 'oku fakatu'utāmaki 'a e 'ahi'ahi mei he ofi ki ha me'a 'oku fakatupu faiangahalá. 'Oku pehē foki mo e me'a fakaangama'á. Lele 'o hangē ko Siosefa 'i he 'ao 'o e mali 'o Potifā⁴—lele ki he mama'o taha te ke lavá mei he me'a pe ko e tokotaha ko ia 'okú ne fakatauvele'i koé. Pea 'i ho'o hola mei he feitu'u 'o e 'ahi'ahi, 'oua na'á ke 'ai ke ne toe 'ilo'i pe 'okú ke 'i fē.
- 'Ai ke 'ilo'i ko e kakai 'oku fihia he seini 'o e 'ulungāanga ma'unimā mo'oni, 'oku nau fie ma'u tokoni ange kinautolu, pea 'e lava ke ke kau ai. Fekumi ki he tokoni ko iá pea tali lelei ia. Talanoa ki ho'o pī-sopé. Muimui ki he'ene fale'i. Kole ha tāpuaki 'o e lakanga fakataula-eikí. Ngāue 'aki 'a e Tafa'aki Tokoni 'a e Siasi ki he Fāmili pe fekumi ki ha tokoni fakapalofesinale 'e fe'ungá. Lotu ta'e tuku. Kole ki he kau 'āngeló ke tokoni'i koe.
- Fakataha mo hono sivi'i 'o e ngaahi polokalama 'i he komipiutá pea ta'ofa mo e manako he kakai kehē, 'oku fie ma'u ke tau manatu'i ko e

founa pule'i totonú pē 'a e mapule'i kitá. Ngāue 'aki ha mapule'i lahi ange 'o a'u pē ki he kīi me'a sīi 'okú ke fehangahangai mo iá. Kapau 'oku ta'efe'unga ha polokalama he TV, tā-mate'i ia. Kapau 'oku kovi ha fo'i faiva, hū ki tu'a mei ai. Kapau 'oku kamata ha fetu'utaki 'oku ta'etotonu, tu'usi leva ia. Mahalo he 'ikai hā kovi, ka te nau lava 'o uesia 'etau fakakaukau lelei, fakavaivai'i hotau tu'unga fakalaumālie, pea fakatupu ha fa'ahinga me'a 'e lava pē ke kovi. 'Oku pehē 'e ha lea motu'a, 'oku kamata e fononga 'i ha maile 'e lauiafé 'aki ha fo'i manga 'e taha,⁵ ko ia, laka tokanga.

- Hangē ko ha kau kaiha'a he po'ulí, 'oku lava ke hū pea feinga mai 'a e ngaahi fakakaukau ta'efe'ungá ki hotau 'atama'i. Ka 'oku 'ikai ko ha me'a ia ke tau faka'atā mo talitali lelei ai kinautolu mo talaange e feitu'u 'oku tuku ai 'etau ngaahi me'a mahu'ingá! ('Oku 'ikai totonu ke pehē.) Tuli kinautolu! Fakafetongi e ngaahi fakakaukau ta'efe'ungá 'aki ha ngaahi 'imisi mo ha ngaahi manatu 'oku fakafiefiá, fakakaukau ki he fofonga 'o kinautolu 'oku 'ofa 'iate kimoutolú pea mo 'enau loto mamahi 'i he siva 'enau 'amanaki atu kiate koé. Kuo fakahaofi ha kau tangata mei he angahalá pe ko e fakavalevalé, 'i he'e-nau manatu'i 'a e fofonga 'o 'enau fa'eé, malí pe ko 'enau fānau 'oku talitali mai 'i 'apí. Ko e hā pē ha fakakaukau 'okú ke ma'ú, fakapapau'i

‘oku toki talitali lelei pē kinautolu ki ho lotó, kapau te ke fakaafe’i mai. Hangē ko e lau ‘a ha tangata punake ‘o e kuonga mu’á, tuku ke hoko e lotó ko e ‘uhinga ia ‘okú ke fai ha me’a.⁶

- Poupou’i peá ke ‘i he feitu’u ‘oku ‘i ai e Laumālie ‘o e ‘Eiki. Fakapapau’i ‘oku fakakau ai ho ‘apí pe loki nofo totongí, ‘okú ne talaatu ‘a e fa’ahinga ‘aati, mūsika pe tohi ‘okú ke tauhi aí. Kapau kuó ke ma’u ‘enitaumeni, ‘alu ki he temipalé ‘i he lahi taha te ke ala lavá. Manatu’i ‘oku fakama-hafu koe ‘e he temipalé ‘aki ‘a e “mālohi [‘o e ‘Otuá], . . . takatakai ‘iate [koe ‘a Hono] nāunaú, pea [‘oange] ke tokanga’i [koe] ‘e [He’ene] kau ‘angeló.⁷ Pea ‘i ho’o mavahe mei he temipalé, manatu’i ke ke ‘ave ‘a e ngaahi faka’i longá, ‘o ‘oua ‘aupito na’á ke teitei tuku kinautolu ki he tafa’aki pe fakangalo’i.

‘Oku fakaiku ‘a e kakai tokolahi ‘oku nau tō ki he tu’utāmaki ke nau tangi, “Ko e hā koā e me’a ne u fakakaukau ki aí?” Ko e hā pē e me’a na’a nau fakakaukau ki aí, na’e ‘ikai ko Kalaisi. Ka ‘i he’etau hoko ko e kāingalotu ‘o Hono Siasí, ‘oku tau fakapapau ai he Sāpate kotoa ‘o ‘etau mo’uí ke tau to’o kiate kinautolu ‘a Hono huafá pea palōmesi ke

“manatu ma’u pē kiate Ia.”⁸ Ko ia, tau kī’i ngāue mālohi ange mu’a ke manatu’i Ia—kae tautautefito he na’á Ne “to’o kiate ia ‘a ‘etau ngaahi vaivái ‘o ne fua ‘etau ngaahi mamahí . . . , [pea] na’e fakavolu ia koe’uhi ko ‘etau hiá . . . ; pea ‘i hono ngaahi taá ‘oku tau mo’ui ai,”⁹ Ko e mo’oni te ne taki ‘etau ngaahi ngāue ‘i ha founa mālohi ‘o kapau te tau manatu’i ko e taimi kotoa pē ‘oku tau maumaufono ai, ‘oku ‘ikai ngata pē ‘i he’etau fakamamahí ‘a kinautolu ‘oku tau ‘ofa aí ka ‘oku tau fakamamahí mo Ia foki ‘oku ‘ofa mo’oni ‘iate kinautolú. Ka ‘o kapau te tau faiangahala, pe ko e hā hono mamafá, ‘e lava ke fakahaofi kinautolu ‘e he tokotaha anga faka’e’i eiki tatau pē, ‘a Ia ‘oku ‘O’ona ‘a e huafa pē ‘e taha ‘i he lalo langí ‘e lava ke fakahaofi ai ha tangata pe ko ha fefine pē.¹⁰ ‘I he taimi ‘oku tau fehanga hangai ai mo ‘etau ngaahi maumaufono pea mamahi mo’oni ‘a hotau lotó, ‘ofa pē ke tau fakango atu ‘a e tangi ‘a ‘Alamā ‘i he’ene fakatomalá mo e lilii ‘a ‘ene mo’uí ‘o pehē: “‘E Sisū, ‘a koe ko e ‘Aló ‘o e ‘Otuá, ‘alo’ofa mai kiate au.”¹¹

‘E kāinga, ‘oku ou ‘ofa atu kiate kinautolu. ‘Oku ‘ofa atu ‘a Palesiteni Tōmasi S. Monisoni mo e Kau Taki Mā’olungá. Kae mahu’inga ange aí, ‘oku ‘ofa ‘a ho’omou Tamai Hēvaní ‘iate kinautolu. Kuó u feinga ke lea he ‘ahó

ni ‘o kau ki he ‘ofá—‘a e ‘ofa mo’oni, ‘ofa faitōnungá mo hono faka’apa’apaí, founa hono fakahā totonu iá ‘i he so-saieti kuo ‘ilo ki ai e fa’ahinga ‘o e tangatá; ‘a hono toputapu ‘i he vaha’a ‘o ha tangata mo ha fefine kuó na mali pea mo e ngaahi fāmili ‘oku fa’u ‘aki ‘a e ‘ofá. Kuó u feinga ke lea ‘o kau ki hono fakaha’i ‘o e ‘ofá pea mo e ‘ofa faka-Kalaisí, ‘a ia ‘oku fakafou mai kiate kinautolu ‘i he ‘alo’ofa ‘a Kalaisí. Kuó u lea ‘o kau ki he tēvoló, ‘a e tokotaha angakoví, ‘a e tamai ‘o e loí mo e holi koví, ‘a ia te ne fai ha me’a pē ke fakatatau’i ‘a e ngaahi me’a ni, fakakoví pe faka’ulí ‘a e ‘ofa mo’oni ‘i ha fa’ahinga feitu’u pē te ne ‘ilo aí. Pea kuó u lea ‘o fekau’aki mo ‘ene holi ke faka’auha kinautolú ‘o kapau te ne lava.

‘I he taimi ‘oku tau fehanga hangai ai mo ha ngaahi ‘ahí’ahi pehē, kuo pau ke tau lea ‘o hangē ko ia ne fai ‘e he talavou ko Nifái ‘i hono ‘ahí’ahí: “[He ‘ikai te u] tuku ki he fili ‘o hoku laumālie ke ne ‘ahí’ahí au”¹² ‘E lava ke ta’ofi ‘a e tokotaha angakoví. Kapau te tau fie ma’u lahi mo mo’oni ke fakahoko ia, ‘e lava pea ‘e valoki’i ia ‘e he mālohi ‘o e huhu’i ‘o e ‘Eiki ko Sisū Kalaisí. Makehe mei aí, ‘oku ou palōmesi atu ‘e ulo ngingila ‘a e maama ‘o ‘Ene ongoongolelei ta’engatá ‘i he tafa’aki ‘o e mo’uí kuó ke manavasi’i kuo siva ai ho’o ‘amanakí. ‘Ofa ke ‘atautolu ‘a e fiefia ‘o e anganofo ki he tu’unga mā’olunga taha mo e lelei taha ‘iate kinautolú ‘i he’etau tauhi ma’u ‘etau ‘ofá mo ‘etau nofo-malí, hotau koló mo hotau laumālie ke haohaoa ‘o hangē ne fakataumu’a mai ki aí, ko ‘eku lotú ia, ‘i he huafa ‘o Sisū Kalaisí, ‘ēmeni. ■

MA’U’ANGA FAKAMATALÁ

1. Sēkope 2:7.
2. Ki ha sipinga, vakai ki he Henry Fairlie’s excellent *The Seven Deadly Sins Today* (1978).
3. Vakai, Fairlie, *The Seven Deadly Sins Today*, 175.
4. Vakai, Sēnesi 39: 1–13.
5. Lao Tzu, ‘i he John Bartlett, comp., *Bartlett’s Familiar Quotations*, 14th ed. (1968), 74.
6. Vakai, Juvenal, *The Satires*, satire 6, line 223.
7. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 109:22.
8. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 20:77; vakai foki, veesi 79.
9. ‘Isaia 53:4–5.
10. Vakai, Ngāue 4:12.
11. ‘Alamā 36:18.
12. 2 Nifái 4:28.